
Cita bibliogràfica: Faus-Bertomeu, Aina i Requena-i-Mora, Marina (2020). La rajola a la costa i els residus a l'interior. Mapa dels conflictes socioecològics al País Valencià. *Disjuntiva*, 1(2), 129-152.
<https://doi.org/10.14198/DISJUNTIVA2020.1.2.7>

La rajola a la costa i els residus a l'interior. Mapa dels conflictes socioecològics al País Valencià

The brick on the coast and the waste inside. Map of socio-ecological conflicts in the Valencian Country

Aina Faus-Bertomeu (Universitat de València)

Marina Requena-i-Mora (Universitat de València)

Resum: El País Valencià ha vist en la darrera dècada un creixement desmesurat dels processos productius que ha conduït inevitablement a una degradació del territori sense precedents. L'increment de la petjada ecològica, material i de carboni, alhora, ha conduït a la generació de multitud de conflictes socioecològics. Se'n proposa una tipologia dels conflictes socioecològics formada per 5 categories —derivats de processos urbanístics, d'infraestructures, contaminació i salut pública, l'extracció dels recursos minerals i l'ús del recurs hídric—, que els classifica i ubica en el 'Mapa dels conflictes socioecològics del País Valencià'. El mapa situa territorialment les confrontacions. A més desemmascara la distribució desigual de les confrontacions mediambientals tot reservant per al litoral i l'àrea d'Alacant les que es deriven de la construcció d'habitatges i xarxa viària, i les ocasionades per l'extracció minera i el dipòsit de residus a l'interior de Castelló i València.

Paraules clau: Conflictes socioecològics, País Valencià, mapa, tipologia.

Abstract: In the last decade, the Valencian Country has experimented a growth of the productive processes that has led to an unprecedented degradation of the territory. At the same time, the increase in the ecological, material and carbon footprint has led to the generation of socio-ecological conflicts. A typology of socio-ecological conflicts is proposed, consisting of 5 categories —derived from urban processes, infrastructures, pollution and public health, the extraction of mineral resources and the use of water resources—, which classifies and places them on the 'map of the socio-ecological conflicts of the Valencia Country'. The map locates such environmental conflicts. Furthermore, the unequal geographic distribution of these confrontations is structured as follows: in the coast and in the Alacant region we found conflicts over housing construction and road infrastructure. In the inland of Castelló and Valencia regions, conflicts are caused by mining extraction and waste.

Keywords: Socio-ecological conflicts, Valencian Country, map, typology.

A. Faus: <https://orcid.org/0000-0003-4421-744X>

M. Requena: <https://orcid.org/0000-0001-5519-3127>

Correu electrònic de correspondència: Aina.Faus@uv.es.

Llicència: Aquest treball està subject a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons (CC BY 4.0).

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

© Aina Faus-Bertomeu & Marina Requena-i-Mora

1. Aproximació a la definició de conflicte socioecològic

Totes les societats depenen dels processos productius que mantenen les seues estructures (García, 1997). L'antropocentrisme propi de la nostra cultura sempre ha estat propens a pensar que seria la humanitat qui finalment posaria ordre sobre la díscola natura. Ara, més aviat ens aclapara un altre tipus de consciència: l'evidència que l'ésser humà no ha fet altra cosa que accelerar la precipitació vers màxims d'entropia: “el conflicte ecològic-social es produeix aleshores quan hi ha grups, organitzacions o altres agents socials que consideren que determinada activitat econòmica implica una explotació excessiva de recursos naturals o una contaminació excessiva que els dipòsits naturals no poden reabsorbir” (García, 1997: 24).

Portat a l'extrem reduccionista es podria afirmar que un conflicte socioecològic és un conflicte entre ecologisme —que tendeix a un ús lent de les fonts naturals d'energia— i productivisme —que tendeix a la màxima explotació de les fonts de baixa entropia. No obstant, sosté Ernest García (1997) que els conflictes socioecològics no són el resultat d'un tall entre naturalesa i societat, ans al contrari, són l'expressió d'una convulsió en la cultura, pel que hi ha una gran heterogeneïtat. L'autor apunta dos característiques comunes, a saber: la transversalitat —molts grups i moltes institucions socials apareixen esquinçades— i la distància que sovint existeix entre ideologia i fets.

Diversos autors han tractat de definir el concepte de conflicte socioecològic. Així, mentre algunes aproximacions afirmen que les mobilitzacions entorn de l'ambient són el resultat del sorgiment de nous valors en una era post-industrial (Inglehart, 1977), una altra línia de recerques sosté que l'ambient no és necessàriament un luxe post-material per a les comunitats que no tenen les seues necessitats bàsiques cobertes (Walter, 2009). Des d'aquesta perspectiva, els conflictes ambientals són conceptualitzats com a conflictes ecològics-distributius. Un concepte nascut de l'economia ecològica i l'ecologia política que vincula aquests processos amb el creixement del metabolisme de les societats que consumeixen cada vegada més materials, energia i aigua impulsant un desplaçament geogràfic de fonts de recursos i embornals de residus cap a la perifèria (Martínez Alier, 2004). La distribució ecològica es refereix, així, a les asimetries o desigualtats socials, espacials, temporals en l'ús que fan els humans dels recursos i serveis ambientals, comercialitzats o no, és a dir, la disminució dels recursos naturals, incloent la pèrdua de biodiversitat, i les càrregues de la contaminació (Martínez Alier, 1997). El

concepte de la distribució ecològica apunta també cap a processos de valoració que depassen a la racionalitat econòmica en els seus intents d'assignar preus de mercat i costos crematístics a l'ambient, mobilitzant a actors socials per interessos materials i simbòlics —de supervivència, identitat, autonomia i qualitat de vida—, més enllà de les demandes estrictament econòmiques de propietat dels mitjans de producció, d'ocupació, de distribució de l'ingrés i de desenvolupament (Leff, 2003).

Segons sostenen Sabatini i Sepúlveda (1996), la fase actual d'acumulació capitalista està significativament una agudització de les pressions sobre els recursos naturals, provocant degradació, escassetat i privacions socials, tots factors propicis per al desenvolupament de conflictes. Tanmateix, els conflictes ambientals actuals són molt més que meres disputes per la propietat d'un recurs. En ells es troben enfrontades cosmovisions ambientals i de vida. D'una banda, el medi ambient és vist com a espai econòmic en tant que sistema de recursos naturals; i per un altre, com l'espai vital on es desplega la vida (Sabatini, 1997). Per això, d'acord amb Martínez-Alier, convenim a sostenir que els conflictes ecològics distributius, no contempen tan sols aspectes naturals, ja que per distribució ecològica s'entenen "(...) els patrons socials, espacials i temporals d'accés als beneficis obtenibles dels recursos naturals i als serveis proporcionats per l'ambient com un sistema de la vida. Els determinants de la distribució ecològica són alguns aspectes naturals. També són clarament socials, culturals, econòmics, polítics i tecnològics" (Martínez Alier, 2004: 105). Aquestes últimes definicions, però, formen part del camp de l'ecologia política que, a diferència d'altres perspectives, discuteix la relació que usualment s'estableix entre l'escassetat de recursos i els conflictes, argumentant que l'escassetat no és un fenomen polític (Robbins, 2011).

Els conflictes socioecològics poden ser de molt diversos tipus. Garcia (2004) advoca per al seu estudi i comprensió en avançar en dues direccions: d'una banda, a través del perfeccionament en l'aplicació de les teories més generals per ser aplicables a tots els contextos concrets; i de l'altra, acumulant informació dels casos més concrets amb l'objectiu de poder establir tipologies més rigoroses que permeten comprendre aquet fenomen. I proposa que, amb el mateix objectiu, traduït al seu vessant més pragmàtic, cal observar tres aspectes concrets i interconnectats. En primer lloc, l'aspecte mediambiental, que es concreta en descobrir quines són les variables mediambientals en joc en cadascun dels enfrontaments; en segon lloc, l'estructural, que se centraria en examinar com aquestes variables modifiquen les relacions entre els agents socials implicats; i finalment l'actoral, a través d'un estudi de les percepcions i actuacions dels agents implicats que mostre la seua heterogeneïtat. Els tres aspectes, mediambiental, estructural i actoral, han de ser posats en connexió per a aconseguir aproximar-se a una comprensió del conflicte.

S'ha d'esmentar també que gran part dels conflictes socioecològics presenten centres de referència: l'Estat centralitzat prolongat per una administració i una empresa pública; els grans promotors privats del desenvolupament sovint aliens a l'àrea afectada; i els grups locals formats per associacions ciutadanes conservacionistes i per nuclis locals d'activitats i interessos. El primer dels pols, l'administració pública, segons Lafaye i Théverot (1993), pot definir-se per la presència de tres llenguatges que poden donar-se de manera simultània: el reglamentarista, que entén la gestió de la natura en temes d'ordenances; el teòric, que tendeix a una concepció unilateral que només observa una funció del sistema i ignora les altres; i l'econòmic que només s'interessa pels recursos a optimitzar. Junt amb aquest agent social, s'ubiquen els "promotors",

d'empreses privades o de l'administració pública, que presenten com a tret comú la mentalitat de la maximització dels beneficis individuals en un aprofitament privat dels recursos naturals. Així, els impulsors de les agressions mediambientals estan representats per les institucions públiques en conjunció amb els promotors. Enfront d'aquests grups socials s'emplacen els moviments socials, amb el rol de desenllaçadors del conflicte i des d'on s'articula tota l'agitació contra l'agressió mediambiental projectada. Aquests moviments, tenen tres dimensions: la militant i crítica; la del control i la gestió; i la decisió experta. I finalment, les autòctones —que inclouen tant a les usuàries tradicionals com a la resta de veïnes. Les autòctones o bé són la punta de llança del moviment social que protesta contra l'agressió al propi territori o bé s'alineen amb el pol promotor del conflicte. Per això, ens caldrà diferenciar entre diversos moviments en la intersecció societat i medi ambient.

2. Mapa dels conflictes socioecològics del País Valencià.

El camp de la mediació de conflictes s'ha esforçat per elaborar una classificació de conflictes socioecològics, perquè entén que aquesta potser la clau a l'hora de concebre estratègies d'acostament i resolució d'enfrontaments. Una de les propostes, és la desenvolupada per Moore (1989), que planteja una tipologia basada en l'origen que genera un conflicte —informació, relacions, interessos, valors i estructura. Una altra tipologia de conflictes és la desenvolupada des de l'economia ecològica. Aquesta es basa en el concepte de metabolisme social que entén l'economia com un sistema obert a l'entrada d'energia i materials i a l'eixida de residus. D'acord amb aquest enfocament s'identifiquen diverses categories d'agressions en funció de la seua gènesis: per l'extracció de materials i energia, pel transport i per la generació i tractament de recursos (Martínez Alier, 2004). No es tracta, però, d'una llista acabada, perquè es modela dia a dia de la mà dels activistes i els moviments socials que s'alcen en aquestes disputes.

Partint de la proposta elaborada des de la perspectiva de l'economia ecològica, se'n proposa una classificació atenent a la realitat mediambiental del territori valencià. Així, a més de les tres categories previstes per l'economia ecològica —extracció, transport i residus—, el context particular en el qual es desenvolupa l'economia valenciana obliga a incorporar les agressions derivades dels projectes urbanístics. I així mateix, i considerant que part del territori s'estén en la costa mediterrània i de l'entramat de rius, rambles, llacunes i zones humides que la configuren, es necessari incorporar una categoria que fa referència a l'ús dels recursos hídrics.

La proposta que se'n presenta és doncs, l'elaboració d'un mapa dels conflictes socioecològics del País Valencià¹, on se situen els enfrontaments existents al territori —en constant actualització, i amb o sense data de finalització—, classificats en la tipologia següent:²

- 1) *Projectes urbanístics*, ion s'inclouen agressions al territori derivades dels Pla General d'ordenació Urbana (PGOU), Pla d'Acció Integral (PAI), Plans Parcial, etc.;

¹ El mapa del conflictes socioecològics del País Valencià, en constant construcció, pot consultar-se a https://drive.google.com/open?id=17vkSPt_1mSPKkomLOR9TRmuG1jezr71u&usp=sharing. El mapa està compostat per capes i per a la seua classificació assigna una icona i un color a cadascun de les cinc categories de conflicte contemplades. Així doncs, pot observar-se la distribució territorial de tots els conflictes alhora o per tipologia.

² Cada conflicte s'acompanya d'una fitxa tècnica on consta informació bàsica: l'àmbit geogràfic, descripció, conseqüències mediambientals, data d'inici i fi (si fos el cas), calendari amb les dates més assenyalades, tipus de conflicte, organitzacions/moviments que intervenen, suport tècnic i links on disposar d'informació

- 2) *Infraestructures* com, per exemple, les viàries, l'AVE, centrals d'energia, plans d'energia eòlica, antenes d'emissions radioelèctriques, ports i aeroports, etc.;
- 3) *Contaminació i salut pública*, es refereix a abocadors i cremadors de residus i depuradores, polígons industrials, centrals elèctriques, etc.;
- 4) *Recursos hídrics i biodiversitat*: explotacions hídriques, transvasaments, desembocadura de rius, salinització de les llacunes, pèrdua de flora i fauna, espècies en perill d'extinció,... i
- 5) *Recursos minerals*, on es recullen les explotacions mineres i les pedreres.

Figura 1. Mapa dels conflictes socioecològics del País Valencià

Font: elaboració pròpia.

El mapa dels conflictes socioecològics del País Valencià (Figura 1) permet obtenir conclusions preliminars sobre les disposicions territorials dels conflictes. Un primer cop d'ull deixa veure una dialització del territori ja manifesta en anteriors estudis (Membrado i Hermsilla, 2020; Garcia, 2011; Faus-Bertomeu, 2007a), que adjudica al litoral els conflictes derivats dels processos urbanístics i de les comunicacions, i un interior destinat al tractament de residus i l'extracció dels recursos naturals.

A partir d'una àmplia sèrie d'indicadors demogràfics, sociolaborals i de nivell de vida, Castelló (1995) estructurava el territori valencià en set demarcacions, sobre la base de quatre factors principals detectats com explicatius de l'ordenació del territori valencià. El més important d'ells és el component de la urbanització, o com l'autor l'anomena "factor de capitalitat", que és el que determina l'existència de centres i subcentres per a la prestació de serveis. Hi ha també dos factors amb una importància relativa similar, que es concretarien en el factor d'industrialització-desagrarització i el factor de desenvolupament turístic i terciarització. I, finalment, apareix un quart factor associat amb el grau d'utilització dels recursos laborals, amb les característiques de la població resident, el seu envelliment i feminització, etc. El fet que el factor d'urbanització siga el principal element d'ordenació territorial indica que, en definitiva, la jerarquia urbana és l'element amb més potencial explicatiu en l'estructuració territorial valenciana.

Des d'una perspectiva semblant, Salom (2011) estableix un seguit de conclusions complementaries. La primera, la reafirmació de l'element urbà com a configurador territorial i, per tant, factor fonamental de la jerarquia territorial valenciana. La segona, i derivada de l'anterior, la distribució espacial eduïda de la urbanització, classificació que defineix uns espais com a afavorits per entendre que concentren població i activitat econòmica i serveis (la costa), i a altres perjudicats al protagonitzar despoblament i l'estancament (l'interior). Així doncs, la natura dels conflictes socioecològics es diversificarà segons l'espai territorial. I la tercera, confirma la contracció del sistema urbà no-litoral a la meitat sud del País Valencià, és a dir, a la zona d'Alacant. Salom (2001) mostra que la realitat territorial valenciana no pot explicar-se només amb la dualitat costa-interior sinó que és més complexa. El dualisme fusterià, només està present a les comarques de Castelló i València. És a dir, una primera distribució dels conflictes divideix la costa i l'interior, i en una segona es diferencia, d'una banda, l'interior del nord i el centre, i de l'altra, el del sud, que s'organitza territorialment com si tot fos litoral.

Els processos urbanístics, a més, es configuren com a vertebradors del territori i com a elements que originen, principalment, els conflictes ecològics-socials a la costa i sud d'Alacant: la tensió entre el creixement urbà i els límits mediambientals. Pel que fa al territori de l'interior de València i Castelló, els conflictes es vinculen a "las infraestructuras e instalaciones que son objeto de más rechazo social, en particular las de tratamiento de residuos, se proyectan y colocan en el interior, lo que ha dado lugar allí a un sentimiento bastante generalizado de discriminación, y, ocasionalmente, a movimientos de protesta ligados a la preservación del territorio, de la agricultura y del turismo rural, de la gente y sus formas de vida, movimientos que ponen en cuestión los desequilibrios territoriales" (Garcia, 2011:86).

En conjunt, el mapa dels conflictes ecològic-socials del País Valencià tracta, d'una banda, d'ubicar les agressions ambientals que pateix el territori, i de l'altra, de fer visible que la societat civil, partint d'estratègies que s'emmarquen dins de la ciutadania participativa,

s'organitza i crea una veu conjunta que denuncia la presa de poder d'uns pocs que controlen el present i futur d'uns processos productius que destrueixen el patrimoni de totes.

2.1. Conflictes socioecològics derivats de processos urbanístics

Una ràpida ullada al mapa dels conflictes ecológicosocials dibuixa la explosió urbanística que pateix la costa (Figura 2), concentracions de ciment que han substituït platges per edificis de diverses plantes. El *Plan de Acció territorial del litoral de la Comunidad Valenciana* (2011) indica que dels 470 kms. de costa valenciana, el 67% (315 kms.) estan classificats com a sòl urbanitzable i que de la resta (155 kms.), que correspon a sòl no urbanitzable, només l'1,7% (8 kms.) n'estaven protegits. Posteriorment, el *Pla d'Acció Territorial de la Infraestructura Verda del Litoral de la Comunitat Valenciana* (Pativel, 2015) va bloquejar la construcció de 7.500 hectàrees a 74 municipis. La primera ullada al mapa desvela un continu urbanístic a la costa valenciana, de nord a sud, que es tradueix en una excessiva ocupació del territori i una degradació mediambiental i paisatgística.

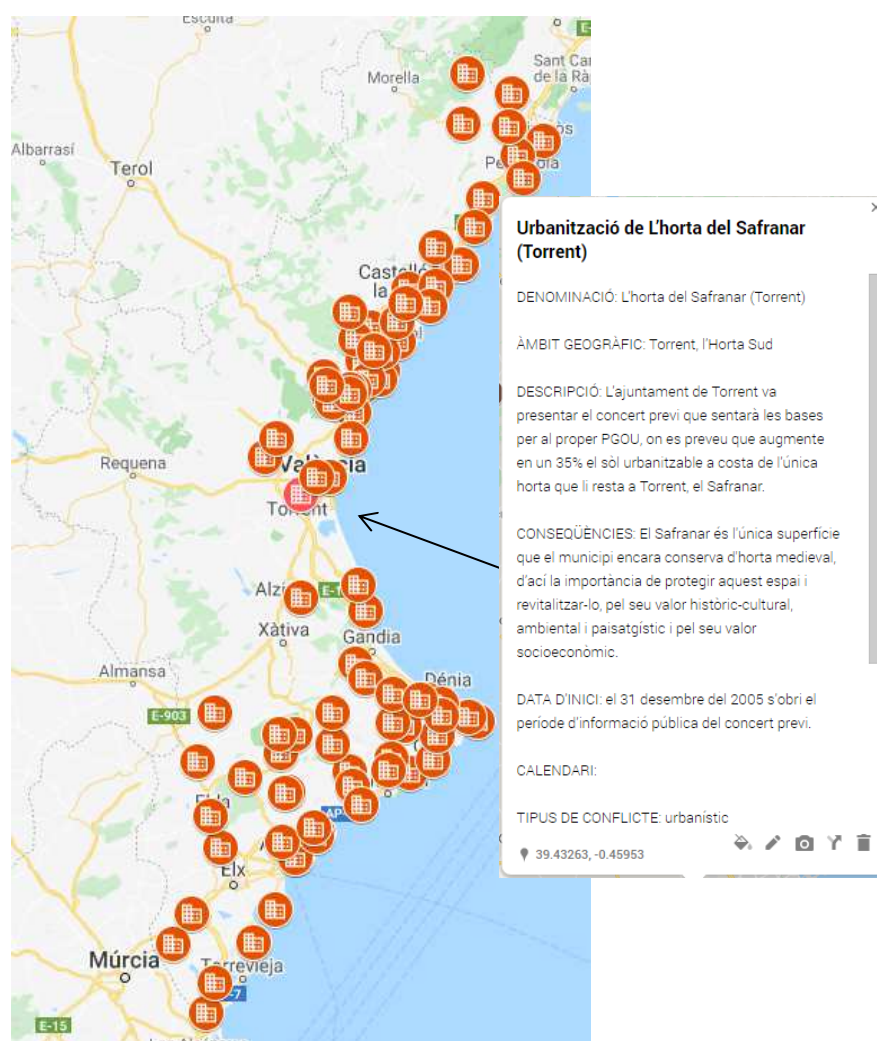
L'expansió de l'asfalt prové de Plans General d'Ordenació Urbana (PGOU), Plans d'Acció Integral (PAI), Plans Parcial i Plans Generals Estructurals (PGE), entre d'altres, que resten espais a la costa i zones de cultiu. Mereix especial atenció l'Horta que envolta la ciutat de València, regulada a través de la Llei de l'Horta de València (5/2018, de 6 de març) l'objecte de la qual és la seua "preservació, la recuperació i la dinamització" (art. 1). Tanmateix, aquesta legislació no impedeix la seua degradació derivada del creixement urbanístic i d'infraestructures pel PAI de Benimaçlet i el de Nou Campanar, l'Ampliació de la V-21, Pla General Estructural d'Alboraia, entre d'altres. Aquests tipus de processos, a més, es desenvolupen en contextos de forta especulació econòmica i confrontació de diversos sectors socials amb interessos (econòmics, polítics i socials) divergents, perquè des de l'anunci de la urbanització d'un espai fins a l'aprovació del pla urbanístic passen diversos anys i es creen diverses aliances.

Els discursos sobre la protecció de l'horta que encapçalen els col·lectius ecologistes manifesten la importància de protegir i revitalitzar l'horta com a abastadora d'aliments, com a memòria i identitat, i com a element articulador del paisatge. En aquest tipus de processos es manifesta la desaparició de l'horta, pren importància la transformació de la terra -de l'horta al ciment-, i es posen de relleu elements socioeconòmics i estructurals com són la manca de rendibilitat de l'agricultura i la pèrdua de valor de l'ofici de llaurador. Així mateix també se'n destaca el seu valor històric-cultural, és a dir l'horta com a patrimoni sociocultural i històric amb la seua estructura de sèquies i camins, la gestió de l'aigua, la fertilitat de les terres i la pròpia activitat agrícola que creen una identitat particular en la que es combinen paisatge, memòria, patrimoni construït, tècniques artesanals, etc. S'emfasitza una història lligada a la terra, que durant anys ha forjat unes relacions socioculturals i ha permès l'intercanvi de béns. I així mateix es destaca el valor ambiental i paisatgístic de l'horta al tractar-se d'un espai que connecta la ciutat amb el medi natural de forma més harmoniosa; suavitzava els extrems climàtics que provoca una ciutat a l'aportar humitat ambiental, reduir la temperatura i generar un hàbitat per a quantitat d'espècies de fauna. Tot això sense oblidar les activitats recreatives, educatives, d'oci i d'activitats al lleure que es desenvolupen en aquest espai.

Prenem com a exemple d'aquest tipus de conflicte socioecològic la urbanització de l'Horta del Safranar a Torrent, doncs es possible extrapolar els resultats d'aquest cas a la totalitat del sistema agrícola valencià. S'origina quan el consistori, publica la proposta del nou PGOU, al

2005,³ que contemplava la reclassificació de 6.663.090 m² per a sòl industrial i residencial. S'incrementava el sòl urbanitzable en un 35%, principalment en l'espai ocupat pel Safranar. Les crítiques plantejades per la ciutadania i col·lectius ecologistes han paralitzat en diverses ocasions la modificació i aprovació d'un pla urbà vigent des de 1991 que preveu un creixement poblacional per a Torrent de 100.000 habitants a l'any 2025 (en una ciutat que a hores d'ara en compta amb 80.000).

Figura 2. Mapa dels conflictes socioecològics del País Valencià, processos urbanístics i fitxa del projecte d'urbanització de l'Horta del Safranar (Torrent)

Font: elaboració pròpia.

³ La proposta del nou PGOU de Torrent es presenta en públic a les III Jornades de Participació Social organitzades per l'àrea de Medi Ambient de l'Ajuntament de Torrent que es celebraren al novembre de 2005: <https://www.levante-emv.com/comarcas/2965/colectivos-torrent-denuncian-falta-participacion-nuevo-pgou/148705.html>. Amb l'arribada de la crisi al 2009 el projecte es paralitza, i es reprèn anys després amb objectius de transformació de sòl industrial i d'habitatges similars i rebent, per tant, una crítica idèntica basada en el model de creixement urbanístic i poblacional plantejat per al municipi: <https://www.lasprovincias.es/horta-morvedre/201705/17/torrent-plantea-construir-viviendas-20170516235345-v.html>.

L'anàlisi dels discursos exposat a les al·legacions al projecte del PGOU de Torrent descobreix un continuïum on s'ubiquen les diferents postures per la proximitat a les definicions que els actors han construït (Faus-Bertomeu, 2007b). A un pol trobaríem la urbanització del Safranar, postura defensada pel consistori, Iberdrola i diverses empreses ubicades en aquets terrenys, que responen al discurs de l'assimilacionisme urbà (Garcia, 1997), emprant un llenguatge econòmic i tècnic, i desvaloritzant les riqueses i funcions de l'horta que només és entesa com un espai on desenvolupar l'urbanisme i la dotació de serveis. A mesura que avancem en l'esquema cap a l'altre extrem, el següent posicionament que ens trobem és el que considera que cal fer un estudi d'impacte previ a l'aprovació del Pla, posició ocupada per l'Ajuntament de Picanya. L'ajuntament veí recorda que la construcció del Safranar li afectaria en tant que limita amb una zona que manté sota protecció agrícola no urbanitzable, i que per tant han d'estudiar-se les repercussions que tindria per a aquesta àrea. I al pol oposat, els posicionaments contraris a la urbanització del Safranar, amb una postura extrema de revitalització de l'horta, i posicions intermèdies que demanden la seua conservació. L'argumentació contra la urbanització del Safranar parteix del valor històric, econòmic i cultural de l'horta; tanmateix no hi ha un consens de propostes finals: d'una banda, trobem el discurs que advoca per "la conservació" —posició encapçalada pel Bloc de Torrent i l'Associació per a la Conservació de la Serra Perenxisa, ACOSPER— i, de l'altra, el posicionament sobre la seua "revitalització" —on s'ubiquen tres col·lectius: l'Ateneu Cultural Casino Torrent, el Col·lectiu ecologista Rosella i la Plataforma Per l'Horta. La diferenciació de tots dos grups ve determinada per la seua concepció de salvaguardar l'horta. Des de la segona posició s'entén que mantenir en l'estat actual l'horta, és a dir "conserva-la", suposaria una mort lenta per a l'agricultura, perquè la dinàmica expansiva la faria desaparèixer si no entren en funcionament mesures que tinguen en compte la multiplicitat i complexitat dels factors que intervenen en la crisi agrària. Així, des de la segona concepció es planteja el Parc Agrícola *El Safranar*, que aposta per restaurar les pràctiques de la cultura tradicional agrícola atribuint-hi un valor econòmic i cultural. Ara bé, allò comú que reuneixen la defensa de l'horta, des dels dos posicionaments, és la visió d'aquest espai en el seu aspecte social i natural, és a dir, en la correspondència entre les necessitats vitals de subsistència de l'horta i les necessitats socials; i per tant, en la necessitat de desenvolupar accions, sobretot normatives legals, que salvaguarden el medi ambient i la pròpia societat.

2.2. *Conflictes socioecològics ocasionats per les infraestructures*

Els conflictes originats per les infraestructures es vinculen amb l'augment mundial en el transport de materials i energia i els seus impactes. Es contemplen els plans edílics i disputes vinculades amb el moviment de persones i mercaderies: la construcció i/o l'ampliació de ports i aeroports i la extensió de la xarxa de carreteres i la ferroviària que ha afavorit l'acumulació de població i d'activitats. La protesta en aquests conflictes es planteja en termes semblants als derivats dels processos urbanístics, és a dir, a la pèrdua de sòl agrícola i al consegüent dany a la producció agrícola en termes econòmics i als elements paisatgístics, mediambientals i culturals.

La seua distribució al territori respon a la dualitat costa-interior (Figura 3), ubicant a prop del mar, òbviament, les infraestructures portuàries destinades a l'oci i a la pesca com clubs nàutics —com les ampliacions del port de Dènia i Peníscola— i els dirigits al transport i emmagatzemament de contenidors —especialment el port de València i el de Sagunt. S'inclou en aquesta tipologia també la polèmica construcció de l'aeroport de Castelló sobre l'espai natural

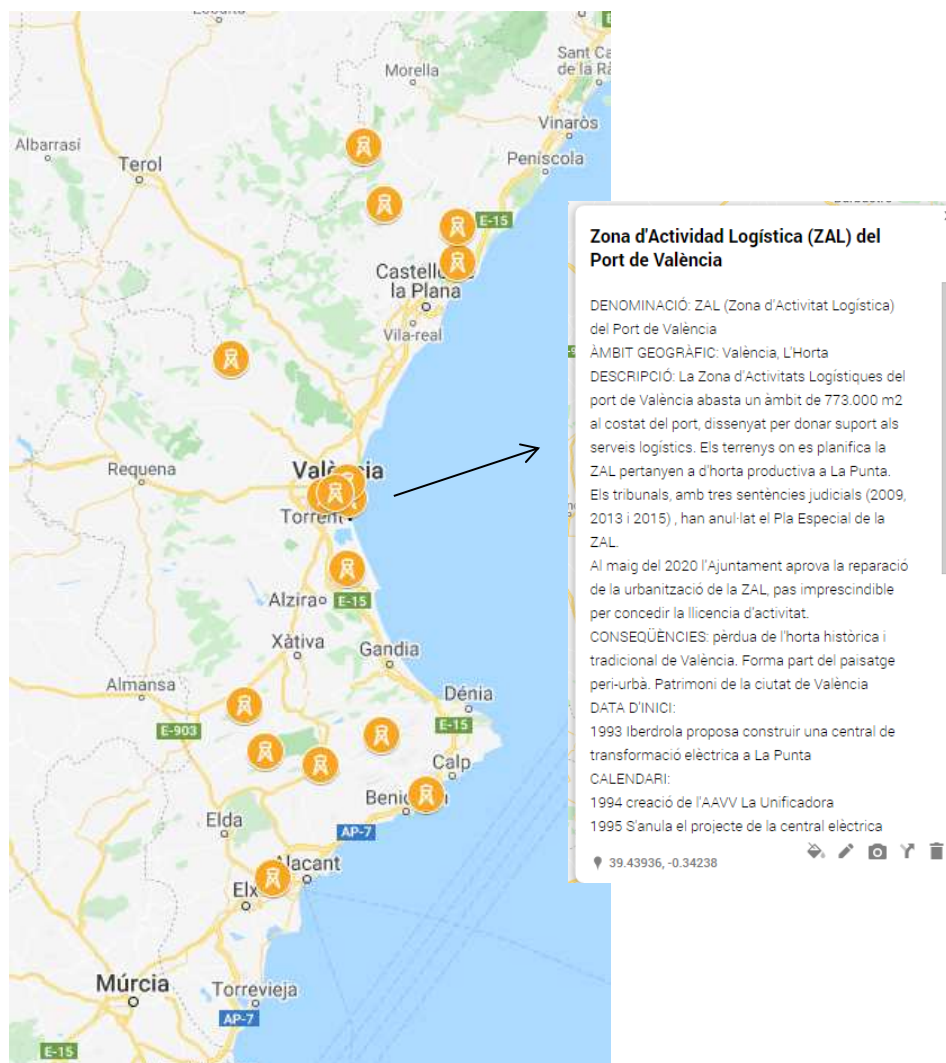
del Desert de Les Palmes. També al litoral es concentren les xarxes de mobilitat terrestre: nous vials com l'ampliació de la V-21 que dona accés a la ciutat de València pel nord, o la A-38 que transita en paral·lel a la AP-7 —ara que aquesta ja és gratuïta—; i també de ferrocarrils —com l'AVE. I a l'interior es desenvolupa el pla edic de la Generalitat Valenciana, que genera malestars quan s'emplacen els aerogeneradors en Zones d'Especial Protecció per a les Aus (ZEPA) a la comarca dels Ports, o s'ubiquen sense un estudi d'impacte ambiental previ com a la comarca del Comtat.

Un estudi de cas d'aquesta categoria de conflictes es el que origina el projecte de la Zona d'Activitats Logístiques (ZAL) del port de València, en un àmbit de 773.000 m², sobre el terreny de l'horta periurbana de la Punta. L'expresident del Consell Joan Lerma (PSPV) i l'exalcaldessa de la ciutat Rita Barberà (PP) el presenten el 1994. Tanmateix, la confrontació s'inicia un any abans quan Iberdrola anuncia la seua intenció de construir una central de transformació elèctrica, que posteriorment s'anul·la (Cabrejas, 1999).

La ZAL ha estat un projecte desestimat pels tribunals en tres sentències judicials successives (2009, 2013 i 2015). La primera anul·lació es basava en la mancança d'un informe sobre l'impacte ambiental a la zona, i en una segona desestimació es va declarar un projecte “nul de ple dret”. Al procés judicial del 2015 es ratificà la sentència anterior i es va reclassificar el sòl, que va passar a ser “sòl no urbanitzable d'especial protecció”. Si bé el consistori dirigit per Joan Ribó es va postular en contra de l'expansió industrial que acompanya a la ZAL, en un gir de difícil comprensió, en desembre de 2018, aprova de nou el projecte, ara immers en un nou procés judicial en interposar la Plataforma *Horta és Futur, No a la ZAL* un recurs administratiu. S'al·lega, entre d'altres, la manca d'un nou estudi d'impacte ambiental perquè la sentència del 2015 va qualificar el sòl com no urbanitzable d'especial protecció.

En aquest conflicte intervenen diferents agents socials. D'una banda, la part promotora del projecte, és a dir, l'Autoritat Portuària i l'administració pública, que si bé per la natura de l'obra implica també al Ministeri de Foment, la veu més activa prové de l'Ajuntament de València. Des d'aquest posicionament, un dels arguments més esgrimits per a desenvolupar la ZAL és la degradació de l'horta de La Punta. Els abusos en l'espai agrícola han sigut constants i intensos, especialment en la darrera dècada, descendint des dels 1940 un 50,3% l'àrea destinada a l'horta. Tanmateix a l'estudi de Temes i Moya es conclou: “the capacity of resiliency of this space that invites to believe on its preservation despite the abuses that has had to face” (2015:125). L'altre motiu que s'exposa per a l'ampliació del port es la generació d'ocupació, l'Autoritat Portuària calcula que podrien generar-se al voltant de 1.500 llocs de treball. Aquest argument es respon per la Plataforma en manifestar que qualsevol sector on s'invertisca genera treball.

Figura 3. Mapa dels conflictes socioecològics del País Valencià, ocasionats per infraestructures i fitxa del projecte Zona d'Activitats Logístiques (ZAL) del port de València

Font: elaboració pròpia.

D'altra banda, i enfront d'aquest posicionament, trobem el protagonitzat pel col·lectiu veïnal de La Punta, aglutinats sota l'Associació de Veïns *La Unificadora*, amb un discurs que versa sobre la insostenibilitat ambiental i econòmica de l'ampliació del port i la defensa de l'Horta de La Punta. Junt amb aquesta agrupació ciutadana, es posicionen també altres col·lectius socials i ecologistes de la ciutat de València, entre altres, Per l'Horta i la Plataforma *Horta és Futur, No a la ZAL*, que en l'actualitat han configurat la Comissió Ciutat-Port.⁴ Les demandes des d'aquesta perspectiva han sigut clares: la paralització del Pla Especial de la ZAL, i els motius diversos. S'al·lega, en sintonia amb el cas de l'Horta del Safranar, la pèrdua d'horta històrica

⁴ Aquesta plataforma, entre d'altres, es conforma per Acció Ecologista-Agró, Ecologistes en Acció, l'Associació de Veïns i Veïnes de Natzarret, Per l'Horta i la plataforma El Litoral Per al Poble. Més informació a www.ciutat-port.valenciasaludable2030.es.

amb tots els elements econòmics, identitaris i ambientals que l'acompanyen, i se'n reclama un pla integral que potencie l'agricultura tradicional. A més, es vincula la ZAL amb tot un seguit d'interessos empresarials i econòmics⁵. Atenent a aquesta qüestió, es demana la reparació de les injustícies comeses amb els veïns i veïnes de La Punta, moltes d'elles desallotjades i a qui han enderrocat la casa. Així mateix, es reclama dotar de serveis bàsics a la població resident (clavegueram i aigua potable, transport públic i dotacions sanitàries i culturals).

L'Horta de la Punta s'ha convertit, a més, en una icona en la històrica demanda d'un model de ciutat amb una major implicació i participació ciutadana. Per tal d'entendre la dialèctica entre ecologia i ciutat, és imprescindible lligar-la a la reflexió sobre l'exercici del poder, és a dir, sobre la forma i el mode de construcció de la ciutat (sostenibilitat) i sobre la presa de decisions en la seua organització (participació). En una entrevista a Carme González, membre de l'Associació de Veïns *La Unificadora*, ho exposava així: “El problema no es sólo La Punta y el Puerto, sino que hay que ampliar el debate ciudadano en torno a las relaciones de la ciudad con el Puerto y su huerta. ¿Qué tipo de ciudad queremos?, ¿una ciudad portuaria o una ciudad con puerto?” (Cabrejas, 1999: 85). Vinculat a aquesta qüestió s'articula una altra de tipus mediambiental i que versa sobre reprendre el projecte proposat des del Govern autonòmic del “Corredor verd a l'Àrea metropolitana de València” que pretén connectar les distintes zones ambientals i paisatgístiques: l'Albufera i els seus arrossars, el Riu Túria i els seus boscos mediterranis, l'Horta històrica de la Vega i les platges del Mar Mediterrani⁶.

2.3. *Conflictes socioecològics per contaminació i salut pública*

Els conflictes socioecològics que s'ha acordat denominar “per contaminació i salut pública”, inclouen conflictes originats per la generació i tractament dels residus en determinades zones, especialment a l'interior del País Valencià (Figura 4). Es refereixen a elements com abocadors de Residus Tòxics i Peril·losos (RTP) i abocadors de Residus Sòlids Urbans (RSU), plantes de tractament i cremadors de residus, centrals energètiques com la Central Nuclear de Cofrents i centres per emmagatzemar els residus d'alta activitat nuclear, la central tèrmica de gas a Banyeres, i polígons petroquímics com “El Serrallo” a Castelló. Així doncs, són conflictes que es vinculen amb les lluites contra la contaminació, la seguretat de la ciutadania en relació amb la incidència i la distribució dels riscos de les tecnologies, l'exportació de residus tòxics, la contaminació transfronterera i els embornals de carboni.

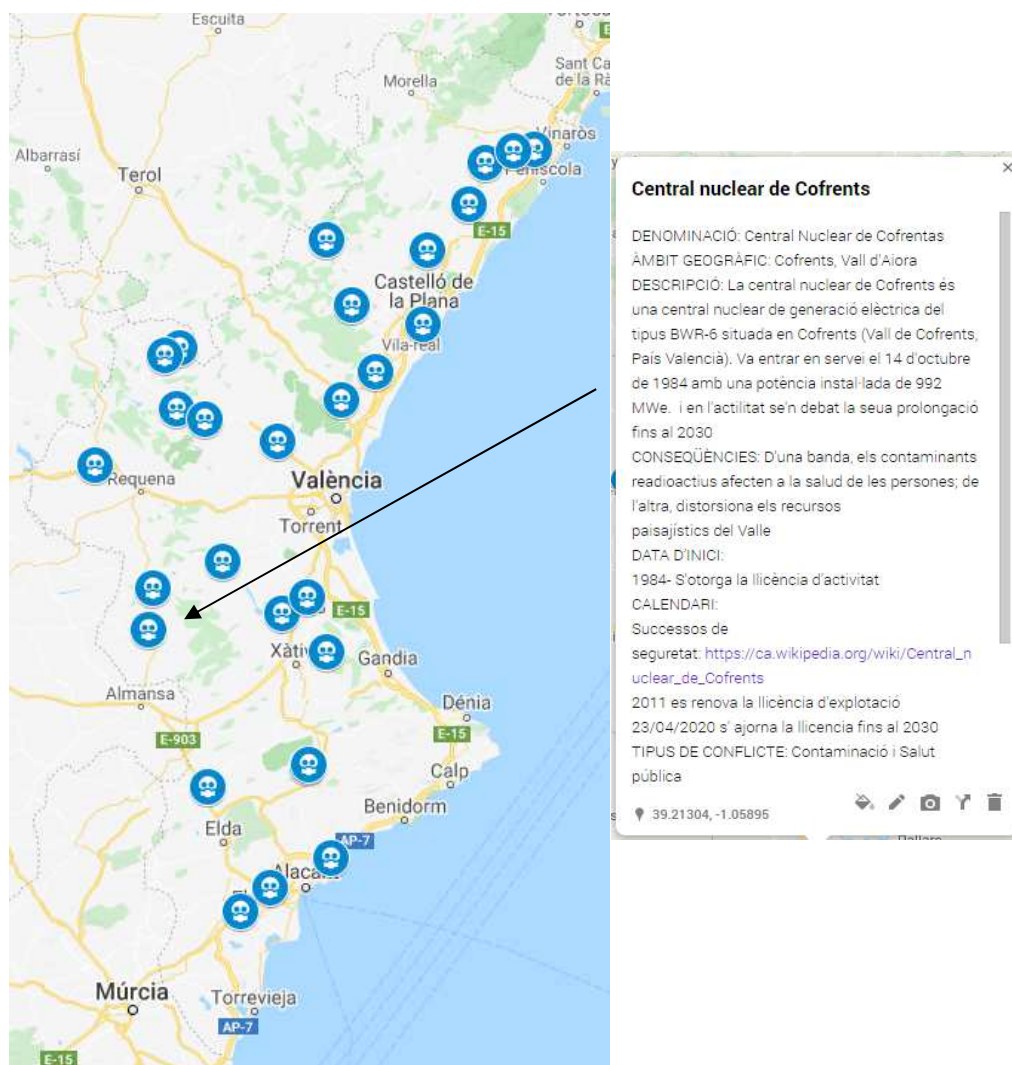
L'interior valencià presenta els trets característics de les zones rurals: despoblament originat per l'èxode rural i el creixement vegetatiu, escassetat de llocs de treball i precarització, manca d'activitat econòmica amb una baixa productivitat i rendibilitat, i difícil accessibilitat per l'absència d'infraestructures i serveis (Escribano, 2012). Aquests condicionants han promogut la ubicació de construccions que no eren atractives per a la costa encara que necessàries: “hasta

⁵ El mitjà periodístic ‘El diario’ destapa al 2018 que Vicente Boluda, exconseller de l'Autoritat Portuària i president de l'Associació Valenciana d'Empresaris (AVE) des del 2011, té societats per evadir impostos a Luxemburg i Holanda i es vinculen aquetes inversions amb la logística del port de València. Més informació www.eldiario.es/cv/val/Boluda-Luxemburg-Paisos-Baixos-avantatges_0_1021898959.html

⁶ Una de les línies d'actuació del Govern autonòmic actual és el de vertebrar la diversitat dels paisatges. Dintre d'aquest projecte, un dels plans és ‘Infraestructura Verda de l'Àrea Metropolitana de València’. Més informació a <http://politicaterritorial.gva.es/va/web/planificacion-territorial-e-infraestructura-verde/lineas-de-actuacion-en-territorio-y-paisaje>.

la década de 1970, las comarcas valencianas del interior de difícil accesibilidad eran consideradas espacios marginales, alejados de los principales centros urbanos, y como tal eran espacios propicios, según la lógica del poder urbano, para ubicar ciertas infraestructuras poco sostenibles però necesarias para abastecer a las grandes urbes del litoral, tales como embalses, canteras, vertederos, complejos hidroeléctricos o, como en el caso de Cofrentes” (Membrado i Hermosilla, 2020:208). Hi ha instal·lacions de serveis bàsics ubicats dintre de zones urbanes i litorals com són les depuradores o els abocadors de residus sòlids urbans (RSU), i que generen enfrontaments amb les associacions ciutadanes derivades de les males olors que emeten. També al litoral, es localitzen abocadors que posen en perill les zones limítrofes amb aquests, com l'aqüífer al costat del macroabocador de Guadasuar i el de Tous. No obstant, aquells centres de residus amb un component més perillós degut a la toxicitat i de risc incert s'ubiquen a l'interior. Així els abocadors de residus tòxics i perillosos (RTP) i de residus industrials, s'emplacen en municipis rurals com Fanzara i les coves de Vinromà (a les comarques interiors de Castelló) o La Yesa/Iessa i la zona de la Vall d'Aiora-Cofrents (a València) on a més s'ubica la central nuclear de Cofrents i va haver un projecte per localitzar també a Zarra un Dipòsit de residus nuclear.

Figura 4. *Conflictes socioecològics per contaminació i salut pública i fitxa de la Central Nuclear de Cofrents*

Font: elaboració pròpia.

Sens dubte el conflicte més actual i emblemàtic dintre d'aquesta tipologia, per intensitat i duració en el temps, és el que envolta la central nuclear de Cofrents. Una confrontació que s'allarga més de quaranta anys. S'inicia a meitat de la dècada de 1970 quan Hidroelèctrica planteja la construcció de la central i es constitueix el moviment antinuclear, encapçalat pels col·lectius Grup Ecologista Llibertari (GEL) i Margarida (García, 2011) que organitzen les primeres manifestacions en oposar-se a la generació i ús de l'energia nuclear. La Central de Cofrents obté la llicència d'activitat el 1984. Es calcula que l'esperança de vida d'una central d'aquestes característiques es de 25 anys, pel que haguera sigut esperable el seu tancament cap al 2011. Des d'aquest moment l'enfrontament es manté entre qui demanda el tancament

definitiu de la planta -partits polítics progressistes de la zona i col·lectius antinuclear i ciutadans que s'aglutinen sota la plataforma Tanquem Cofrents;⁷ i els qui defenen la pròrroga del funcionament i les successives propostes del seu tancament el 2021, el 2026 o el 2031 -partits polítics conservadors de la zona i Iberdrola, la actual propietària. Després de trenta-sis anys de funcionament (que ha complit la central el 2020), el govern ha prorrogat l'activitat de la central fins al 2030.⁸

Els arguments esgrimits pels partidaris de l'energia nuclear la defineixen com una font d'energia “necesaria para reducir la dependencia energética de los combustibles fósiles y para satisfacer una demanda creciente; es segura y plantea problemas controlables de gestión de residuos” (García, 2011:84). A aquests s'agreguen aspectes específics sobre el seu emplaçament a la Vall d'Aiora-Cofrents i que incideixen en considerar la central com un focus econòmic per a aquesta zona rural. D'una banda, pel finançament que rep l'Ajuntament de Cofrents de la central en concepte d'Impost sobre Bens Immobles (IBI); i de l'altra, perquè ocupa a vora 700 persones. Argumenten que el seu tancament i el conseqüent desmantellament suposaria un declivi econòmic per a la comarca. Aquest motiu és fàcil de debatre doncs la nuclear té una data de tancament obligada, pel que caldrà buscar una solució econòmica i social alternativa. En aquest sentit, Membrado i Hermsilla (2020), al diagnòstic socioeconòmic que realitzen de la Vall d'Aiora-Cofrents, proposen un model basat en activitats de turisme rural i cultural, en el desenvolupament d'energies renovables i la producció agrícola ecològica.

En contraposició a l'argumentació pronuclear es construeix l'antinuclear reflectida en el discurs de la Plataforma *Tanquem Cofrents* i que defineix aquest tipus d'energia com a “no segura, ni barata, ni limpia ni democrática” (García, 2011:84). La central nuclear és un tipus de conflicte inclòs dins d'aquesta tipologia pel perill derivat de la contaminació dels residus tòxics i perillosos (amb efectes i que s'allarguen durant mil·lennis). De fet, la gestió d'aquests residus és un element de consens entre partidaris i detractors de les centrals nuclears. També per les conseqüències que té sobre la salut de les persones, un cop ha quedat demostrat el vincle entre la major incidència dels tumors i d'altres malalties relacionades i el contacte constant amb els residus radioactius.⁹ També es diu que no és barata i, en aquest sentit, s'argumenta que dintre els diferents tipus d'energia, la nuclear és la que menys llocs de treball genera i que a més precisa d'importants subsidis estatals per a la gestió dels seus residus. I es contraargumenta que es tracta d'una energia neta en no configurar-se com una solució al canvi climàtic —entre d'altres, perquè està exclosa dels mecanismes financers del Protocol de Kyoto—, ni democràtica perquè l'Estat espanyol importa el 100% de l'urani que es necessita per a produir l'energia nuclear. Des

⁷ La Plataforma està composta per una desena de col·lectius d'interès social i medioambiental diversos: Acció Ecologista-Agró, Ecologistes en Acció del País Valencià, Greenpeace, Salvemos Mijares, Intersindical Valenciana, La Ribera en Bici-Ecologistes en Acció, Marfull, PAH-València, Plataforma per un Nou Model Energètic, Xúquer Viu CGT-País Valencià. Per seguir les activitats de la plataforma i altra informació d'interès: <https://www.facebook.com/plataformatanquemcofrents/> Els arguments esgrimits per la plataforma per al tancament de la central s'exposen al manifest 'Diez motivos para ser antinuclear' (<http://tanquemcofrents.blogspot.com>)

⁸ Durant l'estat d'alarma i el conseqüent confinament per la COVID-19, s'anuncia en una resposta parlamentària l'allargament l'activitat de la nuclear: https://www.eldiario.es/cv/Gobierno-cierre-Cofrentes-aplazamiento_0_1019798915.html

⁹ El vincle entre l'exposició a la radiació química i malalties cancerígenes queda demostrat en experiències com la fàbrica d'urani d'Andújar (FUA), amb una elevada incidència de tumors entre els treballadors: <https://andaluciainformacion.es/jaen/832320/el-uranio-maldito-30-anos-despues>

d'aquesta postura, a més, s'exposa el rebuig social que crea aquesta energia mesurada en diferents enquestes socials (Garcia, 2011). Així mateix, i en referència explícita a la central de Cofrents, a més, s'alerta dels cada cop més freqüents problemes de seguretat que presenta la planta, fent al·lusió a catàstrofes nuclears com la de Txernòbil i Fukushima. S'entén que la vida útil de la central ha arribat al seu límit i que és necessari el seu tancament.

2.4. Conflictes socioecològics derivats del malbaratament dels recursos hídrics i la pèrdua de biodiversitat

La remodelació del cicle hidrosocial, integrada en contextos històrics i socioculturals, genera efectes tant positius com negatius per a diferents tipus d'actors. D'aquí sorgeixen conflictes socioambientals sobre la gestió de l'aigua. Aquests conflictes es poden veure com a conflictes sobre qui s'aprofita i qui perd accés a serveis ambientals, ja siguin serveis de subministrament, regulació, culturals o de suport (Rodríguez i Martínez-Alier, 2015). L'apropiació completa dels processos biofísics de les conques fluvials és sovint el fonament de grans projectes de desenvolupament econòmic. Ara bé, els intercanvis entre els serveis dels ecosistemes són habituals, com en el cas del regadiu i la conservació de la natura o els serveis de suport i producció d'energia hidroelèctrica. Aleshores els projectes de desenvolupament econòmic s'oposen i minven aquests aprofitaments de l'aigua. A partir d'aquí, sorgeixen conflictes socials que es poden estudiar mirant els llenguatges de valoració despleats i el poder dels implicats. Els serveis dels ecosistemes són fonamentals en la supervivència i en els mitjans de vida de la població rural i la seua pèrdua pot acabar amb la font de sustentació d'aquestes poblacions. Els conflictes ecológicodistributius sobre l'aigua engloben la defensa dels rius, amb moviments contra les grans preses construïdes¹⁰ o bé per a la hidroelectricitat o la irrigació, els conflictes per l'ús i contaminació d'aqüífers i els conflictes per transvasaments de rius (Figura 5).

El conflicte destacat en aquesta tipologia ha estat el transvasament Xúquer-Vinalopó, projecte que es planteja el 1997 i que pretenia la transferència d'aigua de fins a 80 hm³/any de sobrants del Xúquer al Vinalopó, a les comarques del Vinalopó, l'Alacantí i la Marina Baixa una vegada atesos tots els usos de la conca cedent, tal i com es recull a Pla Hidrològic de Conca del Xúquer del 1998. Inicialment es planteja com una solució a les constants sequeres que afecten els cultius alacantins Tanmateix a les zones del sud reclamen que els usos s'amplien també a urbà i humà. El que hi ha darrere d'aquest conflicte és la necessitat d'un canvi en la gestió de l'aigua, transitar des de la vella cultura basada en l'oferta d'aigua independentment de la seua finalitat a altra regida per l'ús eficient del recurs i el respecte al funcionament dels ecosistemes aquàtics: el que es coneix com a gestió de la demanda.

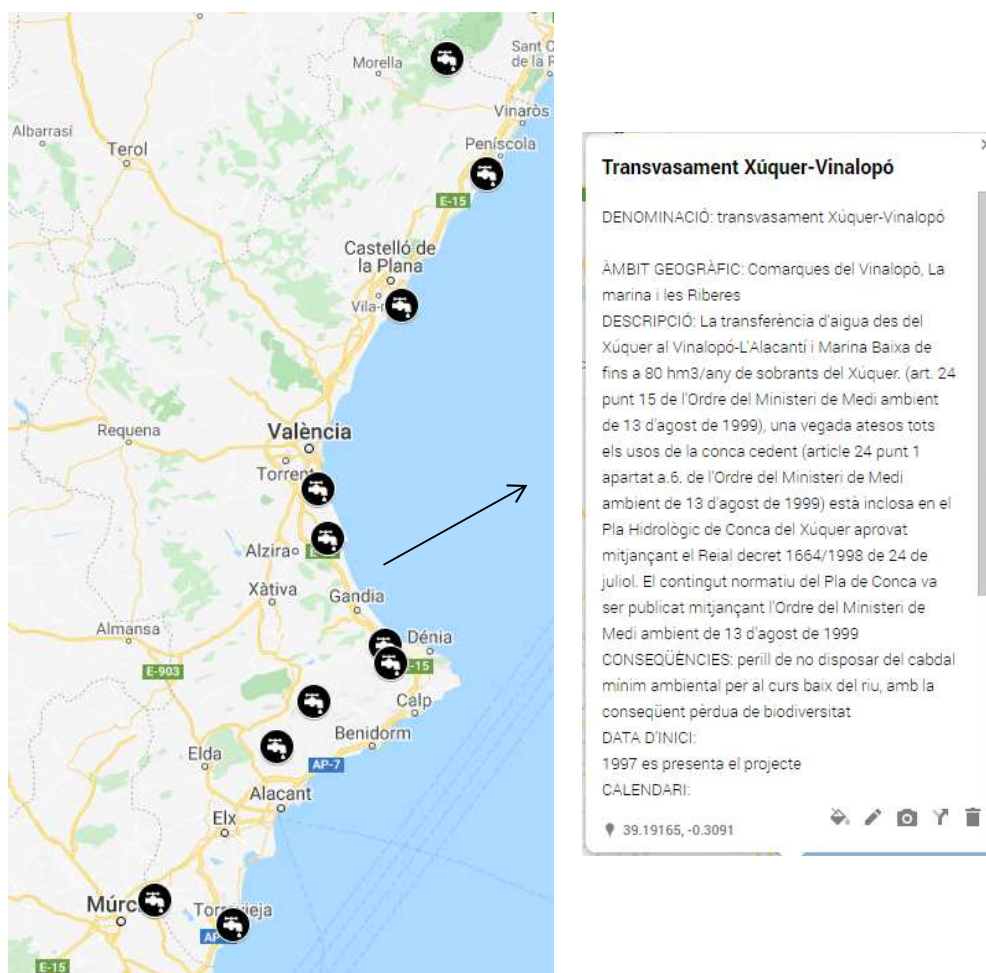
El transvasament Xúquer-Vinalopó s'ha modificat molt des de seu plantejament inicial. Al juny de 2003, la Comissió Europea —que va decidir cofinançar el projecte amb 120 milions d'euros respecte als 354 totals—, va obligar uns condicionaments per protegir l'aqüífer i mantenir el cabdal ecològic i la qualitat de l'aigua.¹¹ Al 2005 el Ministeri de Medi Ambient va canviar el

¹⁰ Al País Valencià, un dels conflictes més importants, en aquest sentit, va ser la desfeta del pantà de Tous, l'any 1982. Van morir 40 persones i 300.000 quedaren sense casa els dies següents del desastre.

¹¹ Els condicionaments proposats per la Comissió europea són els següents: el primer, no hi haurà cap aportació externa a la conca del riu Xúquer i els cabals transvasats provindran principalment de les mesures d'estalvi d'aigua per a regs; el segon, els transvasaments previstos no podran tenir cap vinculació amb el projecte *Transvasament de*

punt de pressa d'aigües transvasament des de Cortés de Pallàs —a més de 100 km de la desembocadura— a l'Assut de la Marquesa (Cullera) —últim punt de captació d'aigües per a usos agraris—. Amb aquesta actuació, a més, restringia els usos de l'aigua transvasada únicament a ambientals (recuperació d'aqüífers del Vinalopó) i agrícoles. Al 2009, la Confederació Hidrogràfica del Xúquer entrega un informe a la Comissió Europea on es considerava que s'enviaria aigua del Xúquer per “cobrir creixements de la demanda urbana del Vinalopó” i s'anunciava la construcció d'una potabilitzadora que faria canviar els d'usos d'agraris a urbans. Finalment la sentència de l'Audiència Nacional (10/12/2009) resol que l'aigua del Xúquer no ha de destinar-se per a abastiment urbà. Tot i això, el conflicte continua obert perquè les obres no estan finalitzades i hi ha un debat obert sobre qui ha d'assumir el seu cost.

Figura 5. *Conflictes socioecològics pels recursos hídrics i la pèrdua de biodiversitat i fitxa del transvasament Xúquer-Vinalopó*

Font: elaboració pròpia.

l'Ebre; el tercer, s'elaboraran “Normes d'explotació” del transvasament que tinguin en compte, les necessitats mediambientals, fixant-se i respectant-se el “cabal ecològic” del riu Xúquer abans; i quart, seran aplicables a aquest projecte les disposicions previstes en la Directiva 2000/60/CE.

La controvèrsia provocada per aquest transvasament va tenir un moviment d'oposició a les comarques banyades pel curs baix del Xúquer, l'anomenada “nova cultura de l'aigua” (Prats, 2003). Les diverses protestes han estat encapçalades per la Plataforma *Xúquer Viu*,¹² un moviment de justícia ambiental, amb una finalitat directament relacionada amb el medi ambient i l'economia agrària. Junt amb la Fundación Nueva Cultura del Agua —qui aporta part dels coneixements científicotècnics— i els regants (Martínez, Lerma i García 2008) es compren que el transvasament perjudica als ecosistemes, al cultiu de l'arròs i la pesca i que afavoreix un desenvolupament insostenible a la costa. Des d'aquests posicionament es proposa una alternativa tècnica al projecte que no incloïa el transvasament per a resoldre les mancances de recursos hídrics sinó que passava per un aprofitament dels recursos existents en les comarques del Vinalopó i l'Alacantí. Tot i no poder paraitzar el projecte de transvasament, la pressió del moviment va aconseguir, per una banda, el canvi de la presa d'aigües¹³ — l'any 2005. I per altra banda, que l'aigua del transvasament s'aprofite per a consum humà¹⁴ — el 2009.

Al lema la “nova cultura de l'aigua” se li oposà el “agua para todos”, mobilització generada per simpatitzants dels transvasaments projectats en coalició amb el Partit Popular de la Comunidad Valenciana i de Múrcia.¹⁵ La decisió de modificació del transvasament del 2005 va ser molt contestada pels partidaris del transvasament —agrupats en la Junta Central d'Usuaris del Vinalopó, Alacantí i Consorci d'Aigües de la Marina Baixa (JCU) — i la Generalitat Valenciana que demanaven que l'aigua fos també per a consum humà i usos urbans i reivindicaven que era necessari tornar al punt de presa d'aigües inicial.

2.5. *Conflictes socioecològics ocasionats per l'extracció de recursos minerals*

El territori valencià no destaca pels seus recursos miners llevat d'algunes mines de ferro d'escàs valor; tampoc pels recursos energètics, ni el petroli ni el carbó. En pedra picada i mineria a cel obert sí que hi ha una activitat minera destacable, sobretot mines d'argila roja, de caolí, pedreres de calcàries, graveres i, en menor mesura, pedreres de guixos, arenisques, etc. Bastants d'aquestes explotacions es poden considerar alhora un recurs i un factor de degradació, especialment on han aconseguit grans dimensions. És el cas de la degradació paisatgística i ambiental de la mineria d'argiles i caolí que s'utilitza per a la indústria taulellera de Castelló, i que a hores d'ara té aturades dotze mines per qüestions relacionades amb la regularització dels perímetres d'explotació, que en alguns casos supera el fixat a l'inici de l'activitat, o l'establiment de les garanties de restauració ambiental.¹⁶ També la desena de pedreres de calcàries a la Safor,

¹² La Plataforma Xúquer Viu es va constituir al 2003, recentment s'ha establert com a associació, que agrega organitzacions polítiques, sindicals, ecologistes i ciutadanes de la comarca de la Ribera. Més informació: www.xuquerviu.net.

¹³ Després d'una forta mobilització i una gran manifestació a Sueca el 28 de Maig de 2005, Xúquer Viu, va aconseguir que el transvasament canviara el punt de presa d'aigües de Cortés de Pallàs

¹⁴ A setembre de 2009 Xúquer Viu emprengué una campanya, “Defensem el Xúquer, defensem el nostre futur”. Un dels propòsits era demanar el compliment de les finalitats declarades del transvasament, les explicades per la Comissió Europea. A febrer de 2010 es va publicar una sentència que deixava clar que l'aigua del Xúquer no ha de destinar-se per a abastiment urbà.

¹⁵ Des d'aquest moviment també es demanava el transvasament de l'Ebre

¹⁶ Per aprofundir en aquesta qüestió consultar: <https://www.levante-emv.com/distrito-ceramico/2019/06/24/doceminas-arcilla-clave-azulejo/1892899.html>

que ja tancades, incompleixen els plans de regeneració ambiental que estipula la Llei de Mines, deixant cràters visibles des de grans distàncies i hectàrees desprotegides de vegetals que conviden a la erosió. També en aquesta tipologia s'inclou l'extracció de gas com a la Central tèrmica de gas entre Banyeres i Beneixama i l'emmagatzemament de gas no convencional o *fraking* de Vinaròs, cas en el que se centrarà aquesta categoria de conflictes (Figura 6). Els confrontaments ací inclosos rara vegada presenten una oposició ciutadana o veïnals perquè se sobrevalora la seua dimensió econòmica, com a font d'ocupació, en detriment de la degradació mediambiental.

El projecte Castor pretenia l'emmagatzematge submarí de gas natural reutilitzant la plataforma petrolera d'Amposta,¹⁷ ubicada enfront de la costa de Vinaròs i Alcanar. L'objectiu de la fractura hidràulica o *fraking*, nom de la tècnica usada que alhora dóna nom al conflicte, és poder emmagatzemar el gas. Es tracta d'una tècnica complexa que “consisteix a extreure hidrocarburs no convencionals (o sigui petroli i gas originats per la descomposició de la matèria orgànica que es troben a grans profunditats, en petites quantitats i que són de difícil extracció) mitjançant una perforació en vertical (normalment més de 3 km) i diversos quilòmetres en horitzontal” (Ríos i Luque, 2013). És un projecte amb una llarga gestació perquè es va iniciar el 1973 quan l'empresa Shell va descobrir el jaciment de petroli a Amposta i fixa una plataforma marina. Al 2008 s'aprova el projecte d'Emmagatzematge Subterrani de Gas Natural Castor de l'empresa Escal UGS S.L. (integrada per ACS i Enagas) i comencen les obres. Al 2010, i després de perforar els tretze pous, s'inicia la injecció de gas al fons de la mar. Al mes de setembre del 2013 es produeixen més de 600 moviments sísmics de diferent intensitat, que es vinculen a l'activitat de Castor, i que obliguen a paraitzar els treballs d'injecció de gas. Un mes després la Fiscalia de Castelló obri instància per al cessament de l'activitat, perquè qüestiona l'estudi mediambiental que declarava favorable les instal·lacions i manifesta l'absència d'un informe sobre el risc sísmic derivat de la injecció del gas al magatzem —que sense caràcter preceptiu sí que era recomanable. El Govern Central es posiciona favorablement al tancament de la planta i, a finals del 2019, declara una ordre per al seu desmantellament (incloent-hi el segellament dels pous), que la promotora de Castor ha recorregut davant del Suprem.

El projecte Castor naix sota la troballa d'independència energètica en el context del constant increment del preu del petroli pel seu exhauriment. L'objectiu era crear una reserva de gas que permetera augmentar substancialment el volum de gas emmagatzemat, que es faria servir per regular millor el subministrament i per poder afrontar qualsevol crisi. La regulació europea dicta que els comercialitzadors i consumidors directes tenen l'obligació de mantenir unes reserves equivalents a 35 dies de vendes prenent com a referent l'exercici anterior. L'any que s'atorga la concessió (2008) a l'Estat Espanyol hi havia dues centrals de gas en funcionament — Serrablo (1984) a Huesca, i Gaviota (1996) a Biscaia, amb posterioritat es crea Yela (2012) a Guadalajara—, que només poden a garantir 12 dies de consum, així que Unió Europea i Govern central donen el vistiplau al projecte. Per la seua banda, l'empresa Escal UGS¹⁸ justificava el projecte Castor al·legant la demanda constatat de reserves de gas de l'Administració de l'Estat, i

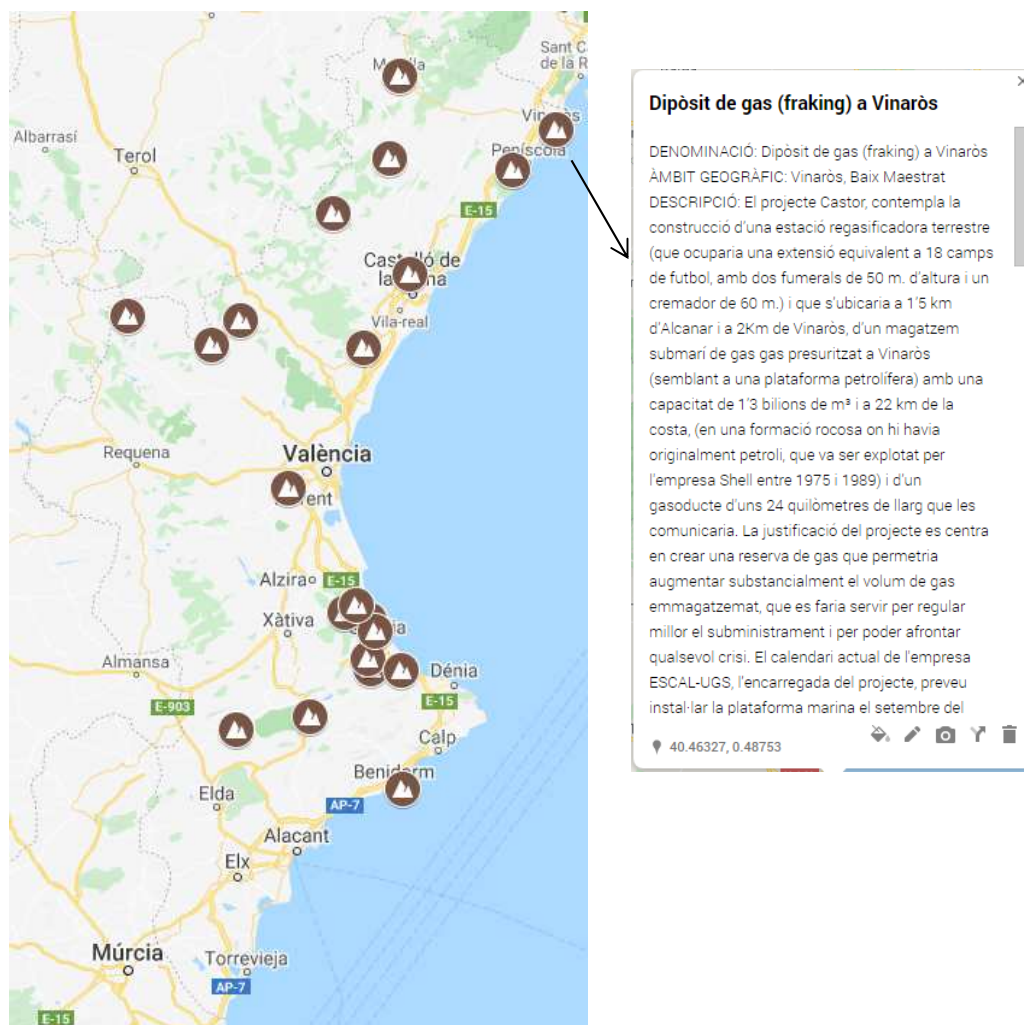
¹⁷ El magatzem de gas consta de tres instal·lacions: una plataforma marina fixa, l'antiga petrolífera de la Shell a Amposta que va ser readaptada per crear fins a vuit pous; un gasoducte que connecta la plataforma amb la planta terrestre de bombament; i una planta d'operacions que se situa a Vinaròs.

¹⁸ Prenem com a exemple del posicionament de l'Empresa Escal UGS una nota de premsa publicada el 21 de desembre del 2007 : https://www.grupoacs.com/ficheros_editor/adjuntos/2218_enagas-ac-s-eurogas.pdf (visita el 28-6-2020).

que la planta “se convertirá en la instalación de estas características de mayor capacidad de la Península Ibérica y tendrá un carácter estratégico, ya que podría suministrar hasta un tercio de la demanda diaria actual del sistema durante 50 días”.

La legislació en matèria energètica favorable a la construcció de Castor, en un inici beneficiosa per a la marxa del gasoducte, deixa de ser-ho en modificar-se les previsions i pautes de consum d'aquest hidrocarbur que disminueixen fins al punt que el Ministre d'Indústria Soria declarava que el projecte quedava aturat fins que no existira un equilibri entre l'oferta i la demanda de mercat, amb el pretext de no agreujar la “sobrecapacitat d'infraestructura gasista” (Marsal, 2014:85). Així doncs, la justificació inicial del projecte Castor quedava en qüestionament. Aquest projecte però, està també travessat per diverses polèmiques: d'una banda en l'àrea jurídica i que es resol amb la modificació de les lleis d'impacte ambiental, i de l'altra en el finançament del projecte perquè mentre els beneficis són de l'empresa, el risc va ser assumit per l'Administració pública (Ganuza i Gómez, 2015): es va donar el cas que l'Administració va haver de pagar una indemnització de 1.350 milions a les empreses promotores en el seu dret a recuperar la inversió en cas de culpa o negligència.

Figura 6. *Conflictes socioecològics ocasionats per l'extracció de recursos minerals i fitxa del dipòsit de gas (fraking) de Vinaròs*

Font: elaboració pròpia.

A més de les diverses institucions administratives que es van posicionar en contra de Castor, tot un seguit de col·lectius ecologistes i d'agrupacions ciutadanes s'agregaren sota la Plataforma Antifracking Comarques de Castelló,¹⁹ que es crea el 2012. El seu objectiu es tractar d'evitar el desenvolupament del projecte, és a dir, de la fractura hidràulica del subsòl per a l'obtenció d'hidrocarburs, perquè com s'argumenta al manifest originari comportaria unes "conseqüències devastadores per al medi ambient dels 41 municipis afectats directament, per als aqüífers que abasteixen moltes comarques, per a l'economia local (limitant el desenvolupament sostenible), per a la salut dels ciutadans i per al propi progrés de les nostres comarques; tot sent l'única beneficiada l'empresa explotadora dels nostres recursos".

¹⁹ Aglutina col·lectius com Ecologistes en Acció, Plataforma Salvem el Nostre Mar, Plataforma Ciutadana en Defensa de les Terres del Sènia, Cultura i moviments socials a les terres del mestral, i com anuncia al manifest . Per a més informació sobre la Plataforma: <https://frackingvinaros.wordpress.com>.

Bibliografia

- Cabrejas, M. (1999). "Carmen González: la huerta de La Punta (Valencia)", *Ecología política* 17, 83-89.
- Castelló, R. (1995). "Espai social i desenvolupament desigual al País Valencià: Àrees Socioeconòmiques a l'acabament del segle XX", *Quaderns de Treball*, 10.
- Escribano, J. 2012. "El valor de los servicios educativos y sanitarios en los procesos de atracción y mantenimiento de población en medio rural", *Ager. Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural*, 13, 11-52. DOI: 10.4422/ager.2011.07.
- Faus-Bertomeu, Aina (2007a). "Conflictos ecosociales al País Valencià", *IX Congreso Español de Sociología, Federación Española de Sociología*, setembre de 2007, Barcelona (UB).
- Faus-Bertomeu, Aina (2007b). "Discursos ecosociales: el caso de l'horta del Safranar (Torrent)", *IX Congreso Español de Sociología, Federación Española de Sociología*, setembre de 2007, Barcelona (UB)
- Ganuza, J i F. Gómez (2015). "El reparto óptimo de riesgos en las relaciones público-privadas", *Economía industrial*, 398, 111-115.
- Garcia, E. (2011). "La problemática de la energía nuclear en el Valle de Ayora.: Los conflictos en torno a la prolongación del funcionamiento de la central de Cofrentes ya la candidatura de Zarra como posible ubicación del almacén temporal centralizado de residuos de alta actividad", *Arxius de sociología*, 25, 83-102.
- García, E. (2004). *Medio ambiente y sociedad: la civilización industrial y los límites del planeta*. Madrid: Alianza Editorial.
- Garcia, E. (1997). "L'albufera". En M. Cabrejas i E. Garcia *València, l'Albufera, L'Horta: medi ambient i conflicte Social*. València: Universitat de València.
- Inglehart, R. (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles in advanced industrial society*. Princeton : Princeton University Press
- Lafaye, C. i L. Thévenot (1993). "Une justification écologique? Conflits dans l'aménagement de la nature", *Revue Française de Sociologie*, XXXIV, 495-524. <https://doi.org/10.2307/3321928>
- Leff, E. (2003). "La ecología política en América Latina, un campo en construcción", *Polis. Revista Latinoamericana*, 5. <https://doi.org/10.1590/S0102-69922003000100003>
- Membrado-Tena, J.C. y Hermosilla-Pla, J. (2019). "El cierre de la central nuclear valenciana de Cofrentes: ¿amenaza u oportunidad para su comarca?", *AGER: Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural*, 26, 189-214. DOI: 10.4422/ager.2018.13.
- Marsal, J. (2014). *Castor: la bombolla sísmica*. Barcelona: Edicions Saldomar.

- Martinez, M.; Lerma, I. i E. García (2008). “Políticas de medio ambiente y participación ciudadana”, *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, 61, 179-201
- Martinez-Alier, J. (2004). “Los conflictos ecológico-distributivos y los indicadores de sostenibilidad”, *Revista Iberoamericana de Economía Ecológica*, 1, 21-30.
- Martinez-Alier, J. (2003). *The Environmentalism of the poor: a study of ecological conflicts and valuation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Martinez-Alier, J. (1997). “Conflictos de Distribución Ecológica”, *Revista Andina*, 29 (1):41-66.
- Moore, C.W. (1989). “Utilizing Negotiations to Resolve Complex Environmental Disputes”. En: Viessman W. y Smerdon E. (eds), *Managing Water-Related Conflicts: The Engineer's Role*. New York: American Society of Civil Engineers.
- Prat, N. (2003). “La nova cultura de l'aigua i la gestió i ordenació del territori”, *L'Atzavara* 11: 113-119.
- Rios R. i E. Luque, (2013). “Debats socio-científics al voltant dels processos d'extracció i emmagatzematge d'hidrocarburs”, *Ciències: revista del professorat de ciències de Primària i Secundària*, 26, 40-43. <https://doi.org/10.5565/rev/ciencies.82>
- Robbins, P. (2011). *Political ecology: A critical introduction* (Vol. 16). Hoboken (NJ): John Wiley & Sons.
- Rodríguez-Labajos, B. i J. Martínez-Alier (2015). “Political ecology of water conflicts. Wiley Interdisciplinary”, *Reviews: Water*, 2(5), 537-558. <https://doi.org/10.1002/wat2.1092>
- Riechmann, J. i F. Fernández Buey (1994). *Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós.
- Sabatini, F., & Sepúlveda, C. (1996). “Negociacion ambiental, participacion y sustentabilidad”. *Ambiente y Desarrollo*, 12(3), 19-24.
- Sabatini, F. (1997). “Conflictos ambientales en América Latina: ¿distribución de externalidades o definición de derechos de propiedad?”, *Estudios Sociales*, 92 (2), 175-197.
- Salom, J. (2011). “Procesos territoriales y transformaciones recientes del sistema urbano valenciano”, *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, XV(356):15.
- Temes, R. i A. Moya (2015). “Dynamics of change in the peri-urban landscape of Huerta de Valencia: the case of La Punta (Valencia)”, *Transactions on Ecology and the Environment*, 192, 123-131. <https://doi.org/10.2495/ECO150121>
- Wagner, L S. (2010). *Problemas Ambientales y Conflicto Social en Argentina: Movimientos socioambientales en Mendoza. La defensa del agua y el rechazo a la megaminería en los inicios del Siglo XXI*. Buenos Aires: Universidad Nacional de Quilmes [Tesis Doctoral].
- Walter, M. (2009). “Conflictos ambientales, socioambientales, ecológico distributivos, de contenido ambiental... Reflexionando sobre enfoques y definiciones”, *Boletín Ecos*, 6, 2-9.